

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929 Ruess K.:929.5
94(497.4 Cerklje)"16"
prejeto: 4. 8. 2005**Maja Žvanut**dr. zgodovine, muzejska svetnica, Narodni muzej Slovenije, Prešernova 20, SI-1000 Ljubljana
e-mail: maja.zvanut@narmuz-lj.si

Valvasorjev boter Konrad Ruess baron Ruessenstein na Strmolu

IZVLEČEK

Konrad III. Ruess baron Ruessenstein (1604–1668) je bil po rodu iz okolice Beljaka, kjer se je v drugi polovici 16. stoletja močno utrdil protestantizem. Bil je vnuk luteranskega pastora v Paternionu in pa prodornega Salomona Zeidlerja, dolgoletnega oskrbnika Dietrichsteinovih koroških posesti, ki je proti koncu življenja kupil grad in gospostvo Hmeljnik ter se z družino svoje hčere Doroteje, poročene Ruess preselil na Kranjsko. Ruessi so bili tu poplemeniteni, kopičili so zemljiška gospostva in postali člani deželnih stanov. Po zgodnji smrti edinega sina sta z ženo sklenila denar, ki sta ga hranila zanj, podariti ljubljanskim avguštincem, da si zgradijo novo cerkev. Hmeljnik je izročil hčeri in zetu, sam pa se je z drugo ženo umaknil na grad Strmol, kjer se je ukvarjal z naravoslovjem, verjetno tudi z alkimijo.

KLJUČNE BESEDE

Salomon Zeidler, Koroška, Hmeljnik, rodbina Ruessenstein, Strmol, frančiškani, Ljubljana, alkimija

ABSTRACT

VALVASOR'S GODFATHER KONRAD RUESS BARON RUESENSTEIN AT THE STRMOL CASTLE

Konrad III Ruess baron Ruessenstein (1604-1668) was by birth from the vicinity of Beljak where Protestantism consolidated strongly in the second half of the 16th century. He was the grandson of a Lutheran pastor in Paternion and of a competitive Salomon Zeidler, a many-year manager of Dietrichstein's Carinthian estates. Towards the end of his life he bought the castle and seignery Hmeljnik and moved with the family of his daughter Dorothea, married Ruess, to Carniola. The Ruess family were ennobled; they accumulated land property and became members of the provincial nobility. After the early death of the only son, Konrad and his wife decided to donate the money they saved for their son to the Augustinians in Ljubljana in order they could build a new church. He gave Hmeljnik to his daughter and his son-in-law, and withdrew with his second wife to the Strmol castle where he was occupied with natural science and probably with alchemy.

KEY WORDS

Salomon Zeidler, Carinthia, Hmeljnik, Ruessenstein family, Strmol, Franciscans, Ljubljana, alchemy

Maj 1641. 28. Krščen je bil Janez Vajkard, zakonski sin imenitnega in plemenitega gospoda Jerneja Valvasorja itd. in matere Marije. Botra sta bila plemeniti gospod Konrad Rues, baron, in Regina Doroteja Raspova. Tako se v slovenskem prevodu glasi zapis v krstni knjigi stolne cerkve sv. Nikolaja v Ljubljani.¹

Boter tega znamenitega novorojenca, Konrad Ruess baron Ruessenstein s Hmeljnika, je bil tudi sam v marsikaterem pogledu prav imenitna in celo za živopisni baročni čas nevsakdanja osebnost. Zato je vreden, da si ga nekoliko pobliže ogledamo. Z njim sta se slovensko zgodovinopisje in celo literatura že kar nekaj ukvarjala,² vendar o njem in njegovem rodu kroži precej zmotnih trditev.

Glavni razlog zanje je nepoznavanje in s tem neupoštevanje koroških virov. Iz literature, ki je nastala na njihovi podlagi, kjer velja zlasti omeniti raziskave pokojnega direktorja Deželnega arhiva v Beljaku Wilhelma Neumanna,³ bi se lahko poučili ne le o izvoru rodu Ruessensteinov, ampak predvsem o drugem Konradovem dedu, Salomonu Zeidlerju, ki je kupil gospostvo Hmeljnik in se preselil na Kranjsko. O njem naši pisci drug za drugim ponavljajo, da je bil judovskega rodu in da je imel sina Martina, ki da je imel hčer Dorotejo, mater našega Konrada. Po njem naj bi Doroteja podedovala Hmeljnik. Kot ugotavlja Neumann, so te trditve vzete iz Valvasorjeve Slave – zagrešil naj bi jih njen urednik Erazem Francisci⁴ – po njej pa jih je prevzel Breckerfeld. V resnici ostali viri nič ne vedo o Martinu Zeidlerju, Doroteja je bila Salomonova hči (ne vnukinja) in edina dedinja. Nekatere nejasnosti povzroča tudi dejstvo, da je bil naš Konrad že tretji svojega imena, sledil pa mu je še sin Henrik Konrad, ki je imel podobne konjičke kot on. Dodatno zmedo je naredil pisec gesla "Ruessenstein Konrad" v Slovenskem biografskem leksikonu, ki je napačno razumel vest Janeza Gregorja Dolničarja o mlademu alkimistu "*prav žalostnega obraza*". Nameraval je opredeliti Konrada, ki je glavni junak tega prispevka, opisal pa je njegovega sina. Tega je Dolničar nedvomno osebno poznal, saj je bil njegov someščan in vrstnik po letih.⁵ Zato je treba biti zelo pozoren na nazive, ki spremljajo vsakega od teh Konradov, pa še tako ni vedno možno nedvoumno razlikovanje.

Nekoliko bolj zanesljiv, čeprav pri letnicah včasih ne čisto natančen, je Franc Anton Breckerfeld, ki se je v drugi polovici 18. stoletja resno ukvarjal z rodoslovjem, posebno tistih družin, ki so bile

povezane z njegovim dolenskim okoljem. Njegov ohranjeni rodovnik Ruessov⁶ (skoraj) pravilno postavlja izvor družine v koroški kraj Paternion ob Dravi nad Beljakom, kjer je bil stari oče našega barona, prvi znani Konrad, v drugi polovici 16. stoletja luteranski župnik. Tamkajšnja protestantska občina je bila močna in tako trdoživa, da je po prepovedi protestantizma v tajnosti živela prav do ukrepov Karla VI., ki je dal v letih 1734–1737 preseliti vse preostale protestante s Salzburškega, Koroške in Štajerske na Sedmograško. Iz dekanata Paternion jih je moralo oditi 180.⁷

Oglejmo si dognanja Wilhelma Neumanna. Navaja, da Velika koroška kronika Michaela Gotharda Christalnica iz 16. stoletja prinaša podatek, da je prvo "nemško" (luteransko) mašo v Paternionu obhajal leta 1555 tamkajšnji do tedaj katoliški župnik, častivredni in učen gospod Konrad Ruess, rojen v Bistrici na Gornjem Koroškem (pri Paternionu). Enajst let pozneje je bil med tistimi 22 koroškimi župniki, ki so javno izpovedali svoje luteranstvo in natisnjeni dokument o tem predali deželnim stanovom. Leta 1582 je podpisal Formulo Concordiae, ob njem pa tudi že njegov sin Karel, protestantski predikant v Bistrici ob Dravi. Tako trg Paternion kot Bistrica sta ležala v gospostvu Paternion, ki je bilo last v tem obdobju prav tako protestantske družine Dietrichstein, in je nova vera uživala njeno podporo in zaščito. Oče Konrad je umrl pred letom 1603, gotovo še kot pristaš nove vere, sin Karel pa je v času katoliške obnove po letu 1606 izgubil svojo cerkveno službo. Po očetu je podedoval nekaj premoženja in zdi se, da se je prilagodil novi stvarnosti ter nadaljeval rod Ruessov na Koroškem.

V družini pa je bil še drugi sin, Konrad II., ki je vzel za ženo Dorotejo, hčer Salomona Zeidlerja, plemenitega, častivrednega in zelo učenega gospoda, kot ga imenujejo viri. Z osebnostjo tega zanimivega moža se je Neumann še posebej ukvarjal. Povzemimo: O sebi je Zeidler vedno navajal, da je iz mesta Budišyn v (Gornjih) Lužicah, torej iz slovanskega okolja Lužiških Srbov. Predikat "*edl und vest*" (plemeniti in častivredni) govori o tem, da je izhajal iz gornjih družbenih slojev, oznaka "*wohlgelehrt*" (zelo učen) ob njegovem imenu pa, da je zelo verjetno obiskoval univerzo. To potrjujejo tudi ohranjeni materialni viri: napisi v klasični latinščini, ki jih je dal vgraditi kot spomin na svoje delo v stolp cerkve sv. Kancijana pri Bekštajnu ter na cerkev in hišo v Paternionu, predvsem pa osebno sestavljena apelacija na mestne oblasti Beljaka v zvezi z nekim dolgom. Ta spis je ves prepreden z latinskimi citati iz juridične lite-

¹ Reisp, *Kranjski polihistor*, str. 71.

² Kovač, *Spomini*; Minařik, *O alkimiji*; SBL 9; Kořir, Imetniki preddvorskega gospostva.

³ Neumann, *Zuwanderer*. O Ruessih govori na straneh 26–35, o Zeidlerju na straneh 7–26.

⁴ Ibid., str. 25.

⁵ SBL, 9, str. 163.

⁶ ARS, AS 1073, *Zbirka rokopisov*, 186 r.

⁷ <http://www.siebenbuerger-sachsen-bw.de/buch/sachsen/8.htm>.

Matija Greischer: Grad in trg Paternion (Valvasor, *Topographia Carinthiae*, str. 164).
(foto: Tomaž Lauko)

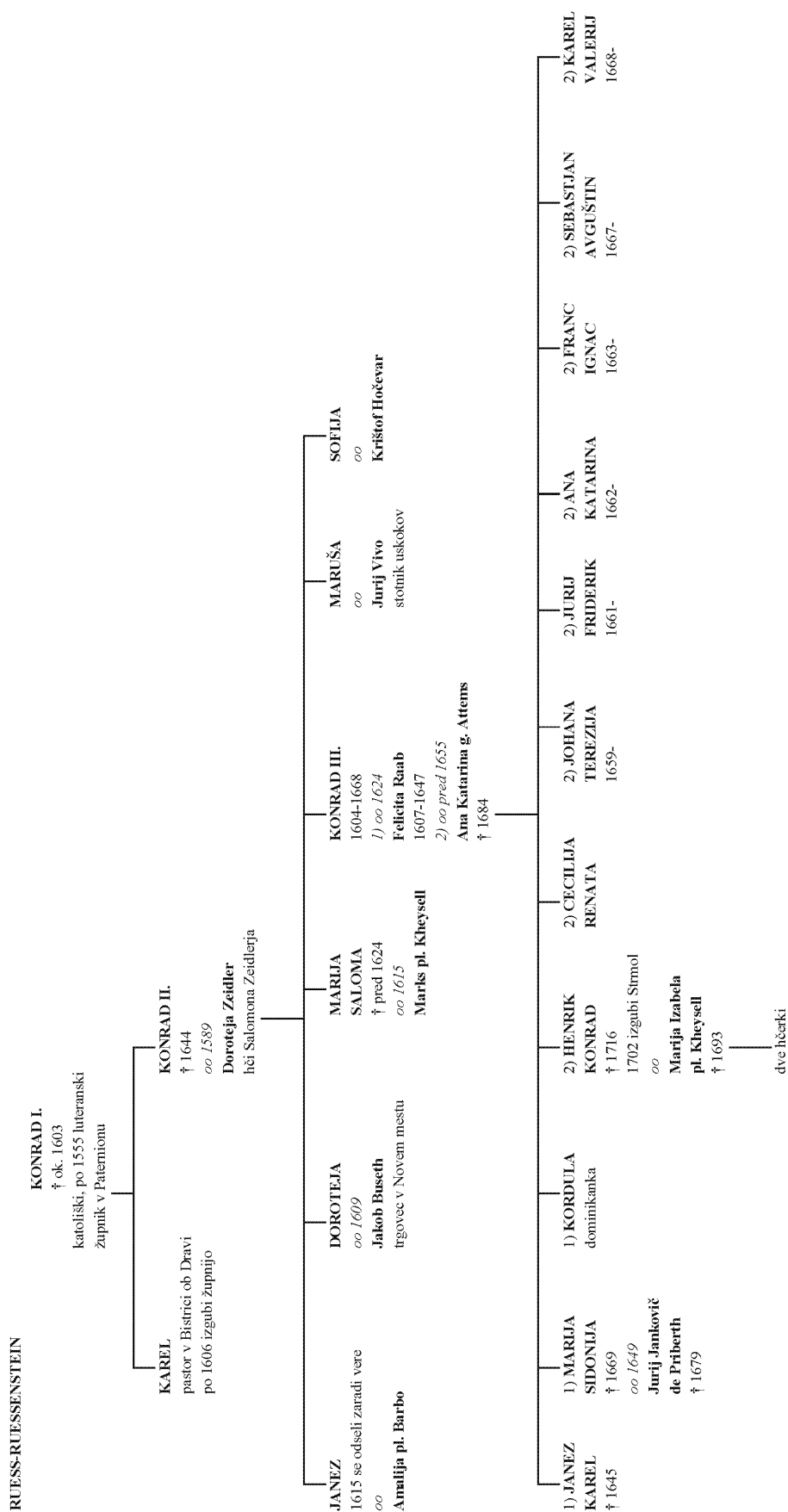
Matija Greischer: Grad Finkenstein (Bekštajn) (Valvasor, *Topographia Carinthiae*, str. 56).
(foto: Tomaž Lauko)

rature in dokazuje, da je bil pravno dobro podkovan in načelen človek. Napis na hiši v Peternionu pa nam ga predstavi tudi kot duhoviteža: *V znamenitem letu 1588 (april). V Paternionu se je nekdo dvignil iz služabnika v polgospoda in se iz polgospoda spremenil nazaj v služabnika: Salomon Zeidler iz Lužic je okusil spremenljivost usode v tej bajti, kot gost, enak Diogenu.*⁸

Med študijem naj bi se spoznal s Šlezijcem

⁸ *Anno mirabilii MDLXXXVIII ... agri Paterniani ex servo semidominus itidemque servus ex semidomino redditus: Salomon Zeydler Lusatiu: Fortunae ludibria hoc in turguriolo hospes Diogenice toleravit* (Neumann, Zuwanderer, str. 22–23). Dopis se nanaša na njegovo pridobitev in naglo izgubo gospostva Paternion. Glej dalje.

Vincencom Ottom, ki je bil v zimskem semestru leta 1544 dokazano vpisan na dunajski univerzi in je kmalu zatem postal preceptor Adama in Karla pl. Dietrichstein med njunim študijem v Padovi. To sta bila sinova takrat že pokojnega miljenca cesarja Maksimilijana I. Žige Dietrichsteina (1484–1533), ki je od svojega vladarja dobil poleg služb še gospostva Hollenburg (Humperk), Finkenstein (Bekštajn) in Paternion, pa tudi ženo Barbaro Rottal. Ta se je po Žigovi smrti poročila s šlezjskim plemičem pl. Czetrtrizem. Stiki s Šlezijo in obema Lužicama niso bili nič nenavadnega, saj so bila že od srede 14. stoletja ozemlja češke krone habsburška. Tamkajšnji študija željni mladeniči so

odhajali tako na univerzo v Prago kot tudi na Dunaj. Številni so po krajšem ali daljšem študiranju postali domači učitelji plemiških otrok. Sočasni viri navajajo kar nekaj primerov takih plemiških vzgojiteljev iz teh območij cesarstva v avstrijskem prostoru. Mlademu Karlu pl. Dietrichsteinu so leta 1554 med šlezijskim plemstvom poiskali tudi ženo, Dorotejo pl. Lomniz-Meseritz. Ta se je po njegovi zgodnji smrti († 1562) poročila z Vajkardom Turjaškim.

Otto je do svoje smrti leta 1571 ostal v službi Dietrichsteinov, najprej kot oskrbnik gospostva Finkenstein in pozneje Paterniona. Na Finkensteinu ga je v oskrbniški službi že leta 1562,⁹ po letu 1571 pa tudi v Paternionu, nasledil njegov znanec iz študijskih let Salomon Zeidler. Ta je pozneje upravljal tudi združeno gospostvo Hollenburg-Finkenstein.¹⁰ Celotno koroško posest družine Dietrichstein je po smrti brata Karla in poravnavi z bratom Adamom prevzel najstarejši Žigov sin Žiga Jurij (1526–1593). Posest je bila pravi pravcati gospodarski koncern v strateško (promet, trgovina) in proizvodno (rudarstvo, fužinarstvo) izjemno pomembnem prostoru ob Dravi in so jo Dietrichsteini izkoriščali v duhu zgodnjega kapitalizma.¹¹ Ni dvoma, da je tudi njenim oskrbnikom zasebno nudila sijajne gospodarske priložnosti. Zeidler – mimogrede, Neumann nikjer ne pravi, da je bil judovskega rodu – jih je znal izkoristiti.

V tridesetih letih, kolikor jih je Zeidler preživel v različnih službah pri Dietrichsteinih, se je tudi zasebno ukvarjal z značilnimi dejavnostmi podjetnikov tega časa: z rudarstvom in fužinarstvom, s trgovanjem z njunimi proizvodi, z žitno trgovino, veliko pa tudi s kreditnim poslovanjem z ljudmi iz vseh družbenih slojev na običajne 5–7 % obresti. Posebno pogost odjemalec včasih zelo velikih posojil je bil sam Dietrichstein, ki pa je neredno vračal celo obresti, kaj šele glavnico. V letu 1582 je bilo teh zaostankov že toliko, da mu je moral za 40.000 goldinarjev (v tej vsoti je bil ves stari dolg) prodati Paternion z gradom v istoimenskem trgu ter urada Bistrica in Stockenboi s tamkajšnjimi takrat ne prav donosnimi rudniki in fužinami vred, prav tisto gospostvo, ki si ga je Zeidler že dolgo želel. Pridržal pa si je trajno možnost ponovnega odkupa. Listina o tem nakupu je zanimiva, ker sta bila njena sopodpisnika dva kranjska plemiča, deželni upravitelj Krištof Turjaški in deželni odbornik Volf Schnitzenbaum, oba po krvi ali ženitvi sorodnika Dietrichsteinov. Tudi Zeidler

osebno je bil verjetno v tem času že gospodarsko povezan s Kranjsko. O tem govorijo sicer skopo opisani dokumenti v njegovi zapuščini na Hmeljniku: listina o "kranjskih deželnih rudarskih gospodih" v Lungau-u, slovečem rudarskem središču na Salzburškem, ter "paket listin o kranjski deželni proviantni službi".¹²

Zeidler je po mnenju Neumanna kljub določilu o trajni možnosti odkupa poskušal za vedno obdržati to gospostvo kot svoj stalni sedež, saj se je očitno želel nekje ustaliti kot pravi zemljiški gospod. To je nameraval doseči z določbo, da četrtno posojene vsote, torej 10.000 goldinarjev, Dietrichsteinovim dedičem preprosto odpusti. A ni nič pomagalo: Dietrichstein je vse skupaj že čez pet let za deset odstotkov višjo kupnino prodal drugemu koroškemu mogočnemu, Moricu Krištofu Khevenhüllerju in Zeidlerju vrnil denar.

V kratkem času, ko je bil lastnik Paterniona, je oživil tamkajšnjo rudarsko in predelovalno proizvodnjo. A to je bil le vrhunec Zeidlerjevega pridobivanja nepremičnin. Že po prednikih je podedoval neko posest v lužiškem Görlitzu, kupil je hišo v Budyšinu, pa še eno v Bambergu in Beljaku, nek mlin in že po nakupu Hmeljnika še dvor v predmestju Beljaka. Po neuspehu s Paternionom je sklenil zapustiti Koroško. Denar, ki ga je dobil od njegove prodaje, je delno usmeril v domači Budyšin, kjer je ustanovil nekaj pobožnih, izobraževalnih in karitativnih skladov, večji del pa v pridobitev novega gospostva, tokrat na Kranjskem. Leta 1590 je od varuhov prezadolženih dedičev šumberške veje Turjaških za 24.000 goldinarjev kupil grad in gospostvo Hmeljnik.¹³ Da je hotel čisto resno postati pravi član družbene elite, dokazuje podatek, da si je že leta 1595 od notranjeavstrijske vlade pridobil predikat "zum Hopfenbach" (s Hmeljnika), že od prej pa je imel tudi grb.

Oba moža, bivši katoliški, nato luteranski župnik Konrad Ruess in pa izobraženi, podjetni, stremuški Salomon Zeidler, morda res židovskega porekla, vsekakor pa zelo verjetno luteranec, sta sklenila zvezati svoja otroka, Konrada II. in Dorotejo. Breckerfeld prinaša celo datum te poroke, 14. februar 1589. Ob zatonu 16. stoletja sta Zeidler in družina njegove hčere že stanovala na Hmeljniku. Tudi v novem okolju Zeidler ni mogel iz svoje kože in se je še kar ukvarjal s kreditnimi posli. 12. avgusta 1600 je napisal oporoko.¹⁴ Umrl je nedolgo za tem, 20. aprila 1603.¹⁵

⁹ ARS, AS 1063, *Zbirka listin*, 24. april 1569. Doroteja von Lomniz und Meseritz, žena Vajkarda Turjaškega, potrjuje, da je Salomon Zeidler pet let vestno upravljal njen grad Finkenstein.

¹⁰ KLA, AD, C. Akten, Fasc. CCCXXXVII, Nr. 57.

¹¹ Walzl, *Hollenburg*, str. 65 sl.

¹² ARS, AS 309, *Zapuščinski inventarji*, škatla 128, Lit. Z, št. 5.

¹³ Preinfalk, *Auerspergi*, str. 82–83.

¹⁴ ARS, AS 1080, *Zbirka Zgodovinskega društva za Kranjsko*, škatla 3. Odpovedno pismo Danijela Ruessa pl. Ruessensteina s Hmeljnika z dne 23. septembra 1623.

¹⁵ Neumann, *Zuwanderer*, str. 25.

Andrej Trost: Grad Hmeljnik iz Valvasorjeve Topografije sodobne vojvodine Kranjske, Bogenšperk 1679. (foto Tomaž Lauko)

V letih po njegovi smrti so nekajkrat popisovali njegovo osebno ostalino na Hmeljniku. T. i. Zeidlerjev inventar¹⁶ nima letnice, le datum 15. november in je nastal bodisi po smrti zeta Konrada II. (domnevno) v letu 1644, še bolj verjetno pa ob koncu leta 1620, saj so 2. januarja 1621 prav tam popisovali Zeidlerjeve listine, shranjene v zeleni omari z 21 predali.¹⁷ Za to, da sta inventarja verjetno res nastala v tem časovnem zaporedju, govori dejstvo, da je pod obema podpisan isti komisar, Andrej Mordax z Grabna.

Prvi vsebuje seznam pohištva in opreme, shranjenih v eni sobi, ki so bili, kot je zapisano, last pokojnih Salomona Zeidlerja in Konrada Ruessa. Če je res nastal po letu 1620, je bil v njem imenovani Konrad lahko samo stari luteranski župnik. Tam so med drugim navedeni zlata pečatna prstana in pečatnika obeh mož, tudi nekaj listin pa srebrnina, omare, skrinje, obleke in platno, priložen pa mu je tudi seznam Zeidlerjevega orožja, ki sta ga bila popisala že leta 1615 Konrad II. in njegov sin Janez. Med listinami je navedena prva Zeidlerjeva oporoka na pergamentu s sedmimi pečati, napisana aprila 1577 na gradu Finkenstein. Zeidlerjeva zapuščina ali le spomin na njegovo domnevno poreklo je bila tudi slovnica hebrejskega jezika v grajski knjižnici. 2. januarja 1621 pa so pregledali in sumarno opisali Zeidlerjeve papirje v zeleni omari, ki jih je potem prevzel eden od zetov Konrada II., Krištof Hočevanar. Obžalovati je, da je ta, skoraj dvajset strani dolgi inventar tako zelo skop, sicer bi predstavljal imenitno študijo

dejavnosti nekega podjetneža druge polovice 16. stoletja. V njem so navedeni tudi oporoka, popisi hišnega inventarja in še nekatere druge listine pokojnega župnika Konrada Ruessa.

Konrad II. Ruess se začel pojavljati v kranjskih virih kmalu po letu 1600. Že leta 1602 je bil poplemeniten.¹⁸ Razlogov za to povišanje stanu ne poznamo. Prebrali bi jih morda lahko v prošnji gospoda Konrada Ruessa (njega ali njegovega istimenskega sina) za sprejem v kranjske deželne stanove leta 1631, od katere pa je v arhivu ohranjen samo ovitek. Na njem je zapisano, da je Ruess ob prošnji položil v deželno blagajno 6000 goldinarjev brez obresti in da je bilo prošnji 27. septembra 1631 ugodeno.¹⁹ Že naslednje leto je bil Konrad plemeniti Ruess (II. ali III.) povzdignjen v baronski stan.²⁰ Družina Ruessov je takrat dobila pridevek "von Ruessenstein", pred tem pa so se njeni člani imenovali "s Hmeljnika".²¹

Mlada družina je bila gmotno prav dobro podprta. V letih 1604 do 1612 je imela poleg Hmeljnika tudi hišo na Bregu v Ljubljani,²² leta 1608 pa je Konrad II. vzel od samostana Stična v zastavo še gospostvo Predvor.²³ V tem času je bilo pri Ruessih po Breckerfeldovih podatkih sedem otrok, štiri hčere in trije sinovi. Najstarejši sin je bil Janez,

¹⁸ Globočnik, Der Adel in Krain, str. 56.

¹⁹ ARS, AS 2, Stanovski arhiv I, škatla 846, pisma deželanstva, N-R, št. 21.

²⁰ ARS, AS 309, *Zapuščinski inventarji*, škatla 79, Lit. P, št. 6.

²¹ Konrad v jezuitskem letopisu leta 1605 (*Historia Annua*, str. 51) in listini iz 1609 (ARS, AS 1063, *Zbirka listin*, št. 2020 (1609 III 1)), njegov sin Janez v listini iz leta 1611 (ARS, AS 1063, *Zbirka listin*, št. 2054 (1611 XII 12)).

²² ZAL, LJU 346, *Zbirka rokopisnih elaboratov*, Knjiga hiš VI. Fabjančiča.

²³ Smole, *Graščine*, str. 384.

¹⁶ ARS, AS 309, *Zapuščinski inventarji*, škatla 128, Lit. Z, št. 5.

¹⁷ ARS, AS 309, *Zapuščinski inventarji*, škatla 79, Lit. P, št. 6.

ki ga je imel ded Zeidler za svojega pravega naslednika. Najmlajši, Konrad III., se je rodil leta 1604, po Breckerfeldovem navedku v Novem mestu. Starejšim otrokom sta starša počasi že iskala zakonske partnerje.

Stara očeta sta bila sicer protestanta, eden celo protestantski duhovnik, vendar Ruessi niso nedomajno vztrajali pri svoji veri, potem ko so Habsburžani začeli v svojih dednih deželah odločneje nastopati proti nekatolikom. Prvi ukrepi so bili uperjeni proti pridigarjem in meščanom, zato se je zdelo, da so se s poplemenitjem začasno "rešili" v družbeni stan, ki se mu še ni bilo treba odločati o veri. Vendar so rekatolizacijske komisije pri večini prebivalstva že v prvih letih 17. stoletja opravile svoje delo, močno je bilo čutiti tudi delovanje ljubljanskih jezuitov. Zdi se, da se je protestantsko plemstvo sprva poskušalo dobesedno odkupovati: zakaj bi bil sicer mladi Janez s Hmeljnika leta 1605 dal za kolegij 200 goldinarjev, kot poročajo jezuitski letopisi,²⁴ ko se je pa deset let pozneje odselil "zaradi vere", kakor je zapisano v stanovskem arhivu.²⁵ Po Breckerfeldovih podatkih je bil poročen z Amalijo Barbo, z nakupom gospostva Škrljevo in polovice gospostva Raka od njenih bližnjih sorodnikov Vernekov²⁶ pa je postal še zelo mlad od očeta neodvisen zemljiški gospod. Že v listini z dne 21. decembra 1611, ko naznanja prodajo neke kmetije, se imenuje "s Hmeljnika in Škrljevega".²⁷ Verjetno to pomeni, da je bil takrat že poročen. 8. februarja 1615 pa je rektor jezuitskega samostana Nikolaj Jagniatovič izdal potrdilo, da je od Konrada Ruessa II. s Hmeljnika prejel 800 goldinarjev za njegovega najstarejšega sina, ki se je izselil.²⁸ To je bil od oblasti predpisani davek na denar, ki so ga verski eksulanti lahko odnesli s seboj na tuje²⁹ in je bil na Kranjskem v tem obdobju običajno namenjen ljubljanskim jezuitom. Vir navaja, da je bil to deseti del od celotne vsote, torej je za svojo kranjsko posest iztržil 8000 goldinarjev. Vendar pa kaže, da Janez ni šel daleč in da tudi ni bil stanoviten v svojem verskem prepričanju. Neumann poroča, da je v letih 1617–1618 opravljal neke naloge za predstojnika jezuitske rezidence v Millstattu na Koroškem, v tem obdobju pa si je poskušal pridobiti tudi naziv viteza papeškega reda zlate ostroge. Verjetno se je tako kot njegov stric Karel, bivši protestantski pastor, ustalil v Paternionu in nadaljeval rod Ruessov.

Drugi sin Konrada II., Danijel, je bil poklicni

vojak. 23. septembra 1632 je na gradu Hmeljnik napisal listino, s katero se je odrekel svojemu deležu na tem gospostvu. V njej je pojasnil, da mu je pokojni ded Salomon Zeidler v oporoki z dne 12. avgusta 1600 namenil določen delež Hmeljnika, tretjino posesti v Budišynu in del posesti v Görnitzu. Ker pa je bil dolga leta neprestano v cesarski vojaški službi, te dediščine ni mogel uživati in se mu je nabralo precej dolgov. Z bratom Konradom III. sta se sporazumela, da mu Danijel prepusti svoj del Hmeljnika, v zameno za to pa Konrad poplača njegove dolgove in mu preostanek vrednosti njegovega deleža izplača v gotovem denarju. Zato se v svojem in v imenu svojih potomcev za vse večne čase odpoveduje kakršnimkoli terjatvam do tega dolenjskega gospostva.³⁰

Hčeram sta starša poiskala ženine v dolenjskem okolju. Najstarejšo Dorotejo sta že leta 1609 z doto 500 goldinarjev oddala novomeškemu trgovcu Jakobu Busethu,³¹ Marijo Salomo pa z enako doto leta 1615 Marku Khayselu, iz trgovske družine, ki je bila ravno tako kot Busethi v družbenem vzponu.³² Breckerfeld poroča še o Maruši, ki naj bi vzela za moža nekega Jurija, stotnika pri uskokih, in Sofiji, ki naj bi bila žena Krištofa Hočevarja. Ta se leta 1621 v resnici pojavlja kot prevzemnik listin Salomona Zeidlerja in Konrada Ruessa, ki so še ostale na Hmeljniku.

Za našo temo je najpomembnejši najmlajši sin, Konrad III., rojen in vzgojen že v času katoliške prenove, ki se mu je edinemu od sinov uspelo vključiti v novo stvarnost na Kranjskem. Vendar besede njegove hčere Marije Sidonije, poročene Jankovič, ki je v svojem testamentu še leta 1669 zatrjevala, da živi in bo vedno živela v "edini zveličavni katoliški veri",³³ nakazujejo, da so pripadniki nekdanj protestantskih družin še globoko v 17. stoletje čutili potrebo potrjevati svoj katolicizem.

Kje in koliko se je Konrad III. šolal, ni znano, a je moral biti kar solidno izobražen, glede na družinsko tradicijo, na javne službe, ki jih je dokazano in verjetno opravljal v življenju, pa tudi na svoje delovanje na kulturnem področju in posebna zanimanja. Ženo so mu našli v premožni in ugledni družini novomeških trgovcev Raabov. Ob poroki leta 1624, je bil star šele dvajset let, nevesta Felicita pa sedemnajst.³⁴ Leto smrti matere Salome ni znano, oče Konrad II. pa je – očitno sprijaznjen s katoliško vero – domnevno živel še do leta 1644.³⁵

²⁴ *Historia Annua*, str. 48.

²⁵ ARS, AS 2, Stanovski arhiv I, škatla 247, fasc. XIV/1–4, Lit. R.

²⁶ Smole, *Graščine*, str. 487 in 410.

²⁷ ARS, AS 1063, *Zbirka listin*, št. 2054 (1611 XII 12).

²⁸ ARS, AS 2, Stanovski arhiv I, škatla 247, fasc. XIV/1–4, Lit. R.

²⁹ Grafenauer, *Zgodovinski prostor*, str. 34.

³⁰ Gl. op. 14.

³¹ ARS, AS 1063, *Zbirka listin*, št. 2020 (1609 III 1).

³² ARS, AS 1063, *Zbirka listin*, št. 2084 (1615 VIII 10).

³³ ARS, AS 308, *Zbirka testamentov*, Lit. J, št. 3, 31. julij 1669.

³⁴ Schiviz, *Der Adel*, str. 175.

³⁵ Smole, *Graščine*, str. 468.

Anonimus: Načrt nagrobnika Karla Ruessensteina, ki sta mu ga starša nameravala postaviti v rimski avguštinski cerkvi Sta. Maria del Popolo, kjer je bil pokopan. Ta odlični spomenik ni bil nikoli postavljen, risba pa se je ohranila v Valvasorjevi grafični zbirki v Zagrebu.³⁶

Težko ali celo nemogoče je ločevati med že odraslim sinom in še ne tako starim očetom enakega imena in naziva, ki se v tem obdobju hkrati pojavljata v virih. Zadrega je že, kot smo videli, pri sprejemu v deželne stanove in povzdigu v baronski stan, enako se nam dogaja pri zapisih, ki govorijo o "Konradu Ruessu plemenitem Ruessensteinu s Hmeljnika" kot žitnem mojstru v Novem mestu, sodnem prisedniku deželnih stanov ali stanovskem glavnem prejemniku.³⁷ Najbolj na trdnih tleh smo pri zadnji funkciji, saj je izpričano, da je bil Konrad III. tisti, ki je od meseca maja 1641 najmanj šest let opravljal to pomembno deželno službo.³⁸ Skoraj gotovo je bil tudi on tisti baron Ruessenstein, ki je v začetku štiridesetih let nakupil kar nekaj gospostev v idiličnem gorenjskem okolju pod Karavankami: najprej, leta 1643, Strmol za 13.750 goldinarjev,³⁹ naslednje leto pa še Višnje

ali Novi grad v Peščeniku⁴⁰ in Preddvor za preko 18.000 goldinarjev.⁴¹

Morda je pripravljajal gnezdo za sina edinca Janeza Karla, ki je prav ta čas študiral v Rimu in za katerega sta z ženo hranila tudi denar.⁴² Toda septembra 1645 se jima je podrł svet, ko je Janez Karel v Rimu nenadoma umrl in bil tam tudi pokopan.⁴³ Užaloščena starša sta sklenila spomin nanj ohraniti na prav poseben način. Ravno takrat, ob koncu leta 1645, so v Ljubljani podrli nekajkrat pogorelo in spet za silo pozidano avguštinsko cerkev pred špitalskimi vrati in Ruessensteina sta sklenila denar, namenjen pokojnemu sinu, darovati za izgradnjo nove. Prvotna podarjena vsota 10.000 goldinarjev je ob koncu gradnje narasla na 92.000, po mnenju njunih dedičev pa kar na 130.000 goldinarjev.⁴⁴

Ljubljanski avguštinci so si že dolgo želeli imeti cerkev, ki bi po imenitnosti lahko tekmovala z jezuitsko in frančiškansko in bi tudi privabljala radodarne mecene, da bi se po navadi tistega časa združevali v bratovščinah pri oltarjih aktualnih svetnikov. V desetletjih po habsburški zmagi nad protestanti v bitki na Beli gori leta 1620 se je v srednji Evropi močno priljubilo čaščenje lavretanske (loretske) Matere Božje kot simbola zaupanja v državo in dinastijo. Ta kult je nastal že v srednjem veku, ko naj bi angeli čudežno rešili nazareško Sveto hišo pred Turki in jo prenesli v Loreto v Italiji. Po cerkvah so začele nastajati posebne kapele kot posnetki lavretanske hišice. V Ljubljani so se menihi skupaj z baronom Ruessensteinom odločili, da sezidajo cerkev, ki bo pravzaprav okvir za lavretansko hišico, ki naj bi se po merah čim bolj ujemala s tisto v Loretu, v njej pa naj bi bila grobnica donatorja. Ruessenstein jo je nameraval okrasiti s skulpturami, zato je svojega arhitekta poslal v Marke, da bi tam prerisal primerne kipe, ki bi jih potem izdelali v Ljubljani. Teh načrtov mu ni uspelo uresničiti, saj je gradnja te velike cerkve zaradi pomanjkanja denarja potekala le počasi. Tako niti z marmorjem obložena lavretanska kapela v prezbiteriju niti cerkev še nista bili posvečeni, ko so barona leta 1668 položili v njegovo grobnico. Cerkev je bila dokončana v začetku 18. stoletja in takrat je nastalo tudi njeno znamenito pročelje, ki je bilo v 19. stoletju še nekoliko predelano. Lavretanska kapela pa je kmalu nato postala nekako odveč, v napoto novemu Robbovemu oltarju in so jo v 19. stoletju odstranili.

⁴⁰ Smole, *Graščine*, str. 328.

⁴¹ Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 79.

⁴² Prelovšek, *Arhitekturna zgodovina*, str. 274.

⁴³ Resman, *Oltarna oprema*, str. 303, op. 2 in 11.

⁴⁴ Podatke o gradnji nekdanje avguštinske, danes frančiškanske cerkve v Ljubljani povzemam po razpravah B. Resmana, *Oltarna oprema* in D. Prelovška, *Arhitekturna zgodovina*.

³⁶ Lavrič, *Umetnostna dejavnost*, str. 56–57. Zahvaljujem se Blažu Resmanu za fotografijo risbe.

³⁷ ARS, AS 2, Stanovski arhiv, I. registratura; kartotečni abecedni seznam oseb, ki se omenjajo v I. registraturi

³⁸ ARS, AS 730, *Gospodstvo Dol*, fasc.123.

³⁹ Smole, *Graščine*, str. 468.

Baron Ruessenstein je s temi projekti sodobnikom dokazal, da je vdan podložnik katoliške cerkve in cesarja, a tudi svoj smisel za stanovsko reprezentiranje, katerega sestavni del je bilo vedno tudi mecenstvo. Jezuitska kronika poroča, da je leta 1644 denarno podprl gledališko predstavo v kolegiju,⁴⁵ kupoval ali naročal pa je tudi slike. Iz zapuščinskega inventarja njegovega zeta Jankoviča izvemo, da je na Hmeljniku viselo precej portretov njega in članov njegove družine, pa še podobi Satira in Štirih čednosti z njegovim grbom.⁴⁶

Nekako v tem času so imeli Ruessensteini prelepo renesančno hišo na Novem trgu v Ljubljani⁴⁷ in tu je spomladi 1647 umrla štiridesetletna baronova žena.⁴⁸ Ostali sta mu še dve hčeri. Ena je bila po Breckerfeldovem poročilu dominikanka (v Velesovem ?) z redovnim imenom Kordula, druga, Marija Sidonija, pa se je leta 1649 poročila z Jurijem Jankovičem de Priberth, ki je bil pred kratkim, leta 1641, postal baron. Konrad III. je mlademu paru z listino z dne 8. septembra 1649 izročil Hmeljnik in hišo v Ljubljani, še pred tem pa tudi zadolžnice za denar, ki ga je imel naloženega pri deželi.⁴⁹ Podaril jima je tudi Preddvor – čeprav listina o tem ni ohranjena – ki ga je Jankovič leta 1652 zamenjal s svojo sorodnico Barbaro baronico Kacijanar, rojeno Križanič za grad in gospostvo Trebnje, kjer je poslej živel z družino.⁵⁰ Konrad III. si je kmalu poiskal novo ženo in se umaknil na Strmol, kjer se je ukvarjal s čisto drugimi stvarmi kot dotlej.

Nova žena je bila Ana Katarina, rojena grofica Attems, s katero je imel leta 1655, ko sta na Strmolu napisala skupno oporoko, že dva otroka, Henrika Konrada in Cecilijo Renato.⁵¹ Leta 1659 se je zakoncema rodila Johana Terezija, leta 1661 Jurij Friderik, leta 1662 Ana Katarina, leta 1663 Franc Ignac, leta 1667 Sebastjan Avguštin in leta 1668, v letu očetove smrti, še Karel Valerij.⁵² Od vse te kopice potomcev so bili leta 1684, ko je Ana Katarina pisala oporoko, živi še štirje.⁵³ V njej pa je omenila še dva svoja otroka, Justino Rozalijo, ki ji je prepuščila svoj kapital na Koroškem, in sina Thiema, duhovnika pri Sv. Pavlu na Koroškem, ki mu je

prav tako tudi zapustila večjo vsoto denarja. To kaže, da je bila ob poroki z Ruessensteinom vdova. Na Strmolu je Konrad III. 12. avgusta 1668 umrl,⁵⁴ žena pa ga je preživela za dobrih petnajst let.

Valvasor se je o gradu Strmol prav zanimivo razpisal.⁵⁵ Najprej je opisal njegovo prelepo okolico: grad na eni strani obdajajo visoke gore, na drugi pa lepa ravna polja. Ko ga je Konrad III. kupil, je bil neudobno starosvetno bivališče, obdano z golim obzidjem in stolpi. Novi lastnik ga je precej prezidal in preuredil. V notranjosti je uredil čedne sobe, v okolici pa ravno sprehajalno pot, obdano s košatim drevjem ter vodno zajetje, ki je bilo tako bogato, da so se iz njega napajali štirje ribniki, polni rib. V gradu je bila tudi lepa kapela, ki naj bi bila tako sveta, da je bil hudič tam čisto brez moči in naj bi se v njej že dva človeka osvobodila hudega duha. Vendar pa se je gradu držal tudi slab sloves, da v njem rado straši: na svete večere naj bi že nekajkrat slišali glasove, kot da duhovi štejejo denar ali nekaj premetavajo sem in tja. Mlada Ruessensteinova hčerka Cecilija Renata pa je neke noči iz kapele zaslišala lepo glasbo in kmalu po tem dogodku umrla. Iz tal v grajski okolici in tudi iz vodnega zajetja je ob vlažnem, deževnem vremenu uhajala modrikasta para. Nekaj let pred izidom Slave so nad okoliškimi hribi nekoč opazili goreče meteorite, v gorovje pa naj bi rada udarila tudi strela.

Nič čudnega torej, če so domačini verjeli, da je okoli Strmola na delu hudič, gospodar podzemlja. A Valvasor je pravilno ugotovil, da gre le za z minerali bogato področje. Že Konrad III. je "pred kakimi štiridesetimi leti", torej kmalu po tistem, ko se je bil preselil na Strmol, nekoliko rudaril v okolici. Naletel je na razmeroma bogato žilo zlata, dal izkopati rov in jo začel izkoriščati. Vendar pa je žila že po kakih petindvajsetih metrih izginila. Ljudski glas je vedel povedati, da so to zakrivali rudniški škrtatje, "bergmandelci", Valvasor pa je tako mnenje spet zavrnil, češ da hudič pri naravnih pojavih, ki so božje stvarjenje, nima nobene moči.

Konrad III. se je torej živo zanimal za naravno okolico svojega gradu, če se je že on posvečal (al)kemijskim poskusom, pa zaenkrat ni mogoče z gotovostjo trditi. Vsekakor je bil alkimist njegov sin Henrik Konrad. Ko so po njegovi smrti leta 1716 popisovali njegovo premično imetje,⁵⁶ so poimensko našli štiri naravoslovna dela, poleg njih pa še "75 kemijskih knjig", dve bakreni peči in "nekaj kemijskih steklenic", ki jih niso posebej popisali. Ali je bilo vsaj nekaj tega že očetova last?

⁴⁵ *Historia Annua*, str. 211.

⁴⁶ ARS, AS 309, *Zapuščinski inventarji*, škatla 46, Lit. J, št. 8.

⁴⁷ ZAL, LJU 346, *Zbirka rokopisnih elaboratov*, Knjiga hiš VI. Fabjančiča; pozneje Breg 8, po potresu leta 1895 so jo podrl.

⁴⁸ Schiviz, *Der Adel*, str. 175.

⁴⁹ ARS, AS 308, *Zbirka testamentov*, Lit. J, št. 3, 31. julij 1669.

⁵⁰ Košir, *Imetniki preddvorskega*, str. 131.

⁵¹ ARS, AS 1080, *Zbirka Zgodovinskega društva za Kranjsko*, škatla 6, 27. september 1655, prošnja Janezu Jožefu Egku, da bi podpisal in pečatil oporoko Konrada Ruessa in žene Katarine Attems.

⁵² Schiviz, *Der Adel*, str. 328.

⁵³ ARS, AS 308, *Zbirka testamentov*, Lit. R, št. 13; oporoka z dne 20. februarja 1684.

⁵⁴ ZAL, LJU 346, *Zbirka rokopisnih elaboratov*, prepis Schönleben-Dolničarjeve kronike, fol. 281.

⁵⁵ Valvasor, *Die Ehre*, XI. knjiga, str. 561–562.

⁵⁶ ARS, AS 309, *Zapuščinski inventarji*, škatla 94, Lit. R, št. 62.

Andrej Trost: Grad Strmol (Valvasor, *Topographia Carnioliae*, št. 252). (foto: Tomaž Lauko)

Da so bili na Strmolu vneti bralci, morda dokazuje slika gradu v Slavi, pred katerim je bakrorezec edinkrat v vsem tem obširnem delu upodobil krošnjarja z značilnim tovorom knjig na hrbtu.⁵⁷ Tudi Henrika Konrada je mikalo, da bi izkoriščal rude v grajski okolici. Kopal je na več mestih, vendar so bili sledovi zlata in srebra prepičli, da bi se splačalo resno lotiti tega podjetja. Tudi za te neuspešne poskuse so ljudje krivili strahove in duhove.

Alkimija je v obubožani Evropi posebno bujno cvetela po tridesetletni vojni.⁵⁸ Pod tem nazivom se je takrat in že stoletja poprej skrivalo marsikaj: od verskih in filozofskih načel in magije do naj-

različnejših kemijskih poskusov in postopkov, ki so imeli za cilj spreminjanje snovi. Z njimi so bodisi hoteli zgolj potešiti radovednost ali pa pridobiti zdravilne učinkovine in druge snovi za praktično uporabo. Večino pristašev alkimije, te božanske umetnosti in plemenite norosti, kakor so ji tudi rekli, pa je gnal pohlep. Verjeli so, da v naravi obstaja "kamen modrih", neka nedoločna snov, ki da je z njeno pomočjo neplemenite kovine mogoče spreminjati v plemenite (zlato, srebro, diamante) ali celo človeka spet narediti mladega.⁵⁹ Iz vseh teh prizadevanj so se konec koncev razvile nekatere moderne znanstvene discipline, a s pehanjem za kamnom modrih so številni potratili svoje življenje in premoženje.

Čistili, mešali, segrevali, talili in žgali so že od nekdaj tudi v naših deželah pripadniki raznih poklicev, o alkimiji kot modni dejavnosti prostega časa pa so podatki šele iz 16. stoletja.⁶⁰ V višjih slojih ji je narasel ugled v času cesarja Rudolfa II. Habsburškega (1576–1612), ki se je kot vnet naravoslovec na svojem dvoru v Pragi tudi sam ukvarjal s poskusi, obdan z rojem alkimistov, ki so mu "varili zlato".⁶¹ V drugi polovici 17. stoletja sta se tudi cesar Leopold I. in njegova žena Eleonora kratkočasila s takimi poskusi.⁶² Vladarja je kot vedno posnemal določen del družbenih elit.

V tem času je menda na Dolenjskem obstajal krožek alkimistov, med katerimi so bili večinoma zdravniki in lekarnarji, ki so bili za naravoslovne poskuse zainteresirani gotovo že iz poklicnih razlogov, nekaj pa je bilo zraven tudi modne poze.⁶³

David Teniers ml.: Alkimist v svojem laboratoriju, 1680.

⁵⁷ Dular, *Živeti od knjig*, str. 55.

⁵⁸ Minařik, *O alkemiji*, str. 2.

⁵⁹ Kovač-Artemis, *Kemiki*, str. 44.

⁶⁰ Žvanut, *Od viteza*, str. 162–163.

⁶¹ Kovač-Artemis, *Kemiki*, str. 42; Horsky, *Die Wissenschaft*, str. 69 sl.

⁶² Minařik, *O alkemiji*, str. 3.

⁶³ O zanimanju za alkimijo, če že ne o njenem prak-

Ni še čisto jasno, ali so bili to isti gospodje in kdo vse so bili, ki so se po Valvasorjevih navedbah⁶⁴ imenovali adepte, pristaše našega najznamenitejšega alkimista Janeza Friderika pl. Raina, iz rodu, ki je imel skoraj dve sto let (do 1634) v fevdu in lasti grad Strmol in se je tudi imenoval po njem.⁶⁵ Tudi povezav med njimi in obema Ruessensteinoma ne poznamo, so pa verjetne, saj so se v malem kranjskem prostoru ljudje take vrste med seboj gotovo vsaj poznali.

Konrad Henrik je moral biti velik ljubitelj alkimije in je zaradi te svoje strasti zašel tudi v težave. Leta 1685 je za laboranta vzel k sebi Janeza Petra pl. Cattina, ki se je izkazal za goljufa in je bil poleg tega še francoski špijon.⁶⁶ Tri leta pozneje je bila zaradi tega proti njemu in Ruessensteinu sprožena preiskava. Bil je tudi v denarnih zagatah. Ne vemo sicer, koliko je lahko podedoval po očetu, ki je zapustil precej otrok in je tako na veliko razdaljal svoje premoženje, znano je le, da mu je žena Marija Izabela v zakon prinesla 8000 goldinarjev dote.⁶⁷ Zdi se, da je nepremišljeno jemal posojila in na podlagi neke take zadolžnice je enemu od upnikov moral prepustiti celo Strmol.⁶⁸ Valvasor ga v Slavi sicer še imenuje njegovega lastnika, toda leta 1702 ga je moral že zapustiti. Dve leti pozneje je sprožil pravdo, da bi gospostvo in grad dobil nazaj, a njenega konca ni učakal, saj se je vlekla polnih osemindeset let. Zadoščenje so dobili šele njegovi potomci, ki jim je bila zanj izplačana odškodnina.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI – neobjavljeni

ARS – Arhiv Republike Slovenije Ljubljana

AS 2 – Stanovski arhiv, I. registratura; karto-
tečni abecedni seznam oseb, ki se omenjajo v I.
registraturi

AS 308 – Zbirka testamentov

AS 309 – Zapuščinski inventarji

AS 730 – Gospostvo Dol

AS 1063 – Zbirka listin

AS 1073 – Zbirka rokopisov

AS 1080 – Zbirka Zgodovinskega društva za
Kranjsko

ticiranju, govorijo knjige v nekaterih zapuščinskih in-
ventarjih iz 17. in začetka 18. stoletja, n. pr. deželnega
knjigovodje J. J. Wagnerja (ARS, AS 309, *Zbirka tes-
tamentov*, Lit. W, št. 52, škatla 121) in F. A. pl. Seethala
(ARS, AS 309, *Zbirka testamentov*, Lit. S, št. 75, škatla
102).

⁶⁴ Valvasor, *Die Ehre*, XI. knjiga, str. 561–562.

⁶⁵ SBL, 9, str. 15.

⁶⁶ Levec, Schloss, str. 182–183.

⁶⁷ ARS, AS 308, Zbirka testamentov, Lit. R, št. 19; izjava v
njeni oporoki z dne 26. aprila 1693.

⁶⁸ Smole, *Graščine*, str. 468.

KLA – Kärntner Landesarchiv Klagenfurt

AD – Fideikomißarchiv Dietrichstein

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv Graz

Imenski katalog listin 1500–1599

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

LJU 346 – Zbirka rokopisnih elaboratov.

ARHIVSKI VIRI – objavljeni

*Historia annua Collegii Societatis Jesu Labacensis
(1596–1691)*, Textus originalis, editionem curavit
France Baraga, Ljubljana 2002.

LITERATURA

Dular, Anja: *Živeti od knjig*. Knjižnica Kronike,
Zvezek 7. Ljubljana : Zveza zgodovinskih dru-
štev Slovenije, 2002.

Globočnik, Anton: Der Adel in Krain. *Mit-
theilungen des Musealvereines für Krain*,
Jahrgang XII, Heft 2. Laibach 1899, str. 52–64.

Grafenauer, Bogo: Zgodovinski prostor ob nastopu
jezuitov v slovenski družbi. *Jezuiti na Sloven-
skem. Zbornik simpozija*. Ljubljana : Inštitut za
zgodovino cerkve Teološke fakultete v Ljubljani
: Provincialat slovenske province Družbe Jezu-
sove, 1992, str. 30–35.

Horsky, Zdenek: Die Wissenschaft am Hofe Ru-
dolfs II. Prag um 1600. *Kunst und Kultur am
Hofe Rudolfs II.* Wien: Kunsthistorisches Mu-
seum. Wien : Luca Verlag Freren, 1988, str. 69–
74.

Košir, Matevž: Imetniki preddvorskega gospostva
v 17. stoletju in njihove družine. *Preddvor v
času in prostoru*. Predvor: zbornik občine
Predvor. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1999,
str. 131–141.

Kovač, Tita: *Spomini barona Valvasorja*. Ljubljana :
Cankarjeva založba, 1973.

Kovač-Artemis, Tita: *Kemiki skozi stoletja*. Ljubljana
: Mladinska knjiga, 1984.

Lavrič, Ana: Umetnostna dejavnost škofa Otona
Friderika Buchheima v ljubljanski škofiji. *Acta
historiae artis Slovenica* 9. Ljubljana : ZRC
SAZU 2004, str. 31–69.

Levec, Vladimir: Schloss und Herrschaft Flödnig in
Oberkrain. *Mittheilungen des Musealvereines
für Krain*, Neunter Jahrgang, Heft 4. Laibach
1896, str. 161–280.

Minařik, Fran: *O alkemiji na Kranjskem*. Posebni
otisak iz Vjesnika ljekarnika br. 5. 1925 – VII.
Godište.

Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo me-
sto : Dolenjska založba 1995.

Neumann, Wilhelm: Zuwanderer aus der Lausitz
und Schlesien in Villach. *Neues aus Alt-Villach*,
29. Jahrbuch des Museums der Stadt Villach,
Villach 1992, str. 7–59.

- Preinfalk, Miha: *Auerspergi. Po sledih mogočnega tura*. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Thesaurus memoriae, Dissertationes 4. Ljubljana : Založba ZRC SAZU, 2005.
- Prelovšek, Damjan: Arhitekturna zgodovina in pomen frančiškanske cerkve v Ljubljani. *Frančiškani v Ljubljani: samostan, cerkev in župnija*. Ljubljana : samostan in župnija Marijinega Oznajenja, 2000, str. 274–300.
- Reisp, Branko: *Kranjski polihistor Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1983.
- Resman, Blaž: Oltarna oprema in plastika v cerkvi Marijinega Oznajenja. *Frančiškani v Ljubljani: samostan, cerkev in župnija*. Ljubljana : samostan in župnija Marijinega Oznajenja, 2000, str. 302–346.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogthums Krain*. Görz 1905.
- Slovenski biografski leksikon, 9. zvezek. Ljubljana : SAZU 1960.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1982.
- Valvasor, Johann Weikhard: *Die Ehre deß Hertzogthums Crain*. Nürnberg 1689.
- Valvasor, Johann Weikhard: *Topographia Archiducatus Carinthiae antiquae & modernae completa*. Nürnberg 1688.
- Valvasor, Johann Weikhard: *Topographia Ducatus Carnioliae modernae*. Bogenšperk 1679.
- Walzl, August: *Hollenburg. Leben und Wirken einer Grundherrschaft*. Klagenfurt : Geschichtsverein für Kärnten, 1965.
- Žvanut, Maja: *Od viteza do gospoda*. Ljubljana : Viharnik; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1994.
- <http://www.siebenbuerger-sachsen-bw.de/buch/sachsen/8.htm>

ZUSAMMENFASSUNG

Valvasors Pate Konrad Ruess Baron Ruessenstein auf Schloss Strmol

Die Herrschaft Strmol war in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts im Besitz der Familie Ruess Barone von Ruessenstein, die aus der Umgebung des Marktes Paternion in Kärnten stammte. Der erste bekannte Vorfahr Konrad wechselte vom katholischen Pfarrer zum lutherischen Prediger über und amtierte unter dem Patronat der Adelsfamilie der Dietrichstein in Paternion.

Auf den vereinigten Besitzungen Finkenstein-Hollenburg-Paternion stand in dieser Zeit dreißig Jahre lang im Dienste der Dietrichsteiner ein gewisser Salomon Zeidler, gebürtig in Bautzen in Oberlausitz (Budišin in Gornja Lužica). Er wusste die wirtschaftlichen Vorteile von Raum und Zeit zu nutzen und erwarb sich ein großes Vermögen. Sein Ziel war es, eine eigene Herrschaft zu erwerben und dadurch zu entsprechender gesellschaftlicher Stellung zu gelangen. Im Jahr 1582 erwarb er von Georg Sigismund Dietrichstein das Gut Paternion samt Berg- und Hüttenwerken, musste es jedoch nach fünf Jahren wieder den Dietrichsteinern überlassen. Voller Enttäuschung beschloss er, nach Krain übersiedeln, wo er 1590 von den Vormündern der überschuldeten Erben der Auersperg-Schönberger ihren Anteil der Herrschaft Hopfenbach (Hmeljnik) kaufte. Seine einzige Tochter Dorothea verheiratete er mit Konrad II. von Ruess und lebte bis zu seinem Tode im Jahr 1603 mit ihrer Familie auf Schloss Hopfenbach.

Die Ruess integrierten sich mit Erfolg in die Gesellschaft Krains und wurden bereits im Jahr 1602 geadelt, dreißig Jahre später in die Krainer Stände aufgenommen und in den Baronstand erhoben. Sie besaßen ein Haus in einem vornehmen Stadtviertel von Ljubljana (Laibach), in Pfand oder Besitz hatten sie für kürzere oder längere Zeit auch verschiedene Herrschaften. Die Nachkommen des lutherischen Predigers beharrten zur Zeit der katholischen Erneuerung nicht auf ihrem Glauben. Konrad III. widmete nach dem frühzeitigen Tode seines einzigen Sohnes – eines Studenten in Rom (1645) – die für diesen bestimmten Ersparnisse dem Bau der neuen Augustiner- (heute Franziskaner-) Kirche in Ljubljana und setzte sich dadurch ein dauerhaftes Denkmal.

Nach dem Tode seiner ersten Frau siedelte Konrad III. mit seiner neuen Gattin nach Strmol über, Hopfenbach überließ er jedoch seiner Tochter und seinem Schwiegersohn Georg Baron Jankowitsch. Auf Strmol beschäftigte er sich mit der Umgestaltung des Schlosses und mit der Erforschung seiner erzeichen Umgebung, wo er besonders nach Goldadern suchte.

Vielleicht schon er selbst, mit Gewissheit aber sein Sohn aus zweiter Ehe Konrad Heinrich, befasste sich mit der Alchimie, die sich in der zweiten Hälfte des 17. Jahrhunderts beim Adel der habsburgischen Länder ziemlicher Beliebtheit erfreute. Dieser Konrad konnte kein Geld gewinnen, sondern nur verschwenden, was ihn zur Verschuldung führte. Einer seiner Gläubiger zwang ihn dazu, ihm – aufgrund einer nicht besonders großen Schuld – im Jahr 1702 Strmol zu überlassen.